

5. Специальная частная методика судебного рассмотрения или пересмотра или следователя разрешения уголовного дела об убийстве или причинении телесных повреждений.

6. Специальная частная методика выполнения судебного или следственного решение по уголовному делу об убийстве или причинении телесных повреждений.

7. Специальная частная методика работы до снятия или погашения судимости с освобожденным лицом после отбытия наказания за убийство или за причинение телесных повреждений.

8. Специальная частная методика проведения других мероприятий по предупреждению убийства или причинения телесных повреждений.

Аналогичный перечень методик должны иметь и специальные рабочие методики противодействия конкретному убийству или причинению телесных повреждений, что, лучше всего, разрабатывать в виде конкретной компьютерной программы алгоритма действий антиделиктолога при осуществлении такого противодействия.

Сущность такого алгоритма должна зависеть от набора базисных рекомендаций, откорректированных компьютерной программой в зависимости от объема и сущности исходных данных имеющейся на этот момент антиделиктной ситуации.

Аналогичным образом может быть представлена и структура методики противодействия любым иным видам правонарушений, а именно миниправонарушений, которые подразделяются на административные, дисциплинарные, де-факто имущественно-договорные (гражданские) и де-юре имущественно-договорные (хозяйственные) правонарушения.

Список использованных источников: 1. Курс лекцій з криміналістики : навч. посіб. / О. А. Кириченко, Т. О. Коросташова, Ю. О. Ланцедова, О. С. Тунтула, В. С. Шаповалова ; за наук. ред. О. А. Кириченка. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2014. – 348 с. 2. Ланцедова Ю. О. Структура методики протидії злочинам як четвертої частини криміналістики у новітньому викладі / Ю. О. Ланцедова // Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 груд. 2014 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – С. 344–346. 3. Ланцедова Ю. А. Новая доктрина структуры методики противодействия криминальным и иным правонарушениям / Ю. А. Ланцедова // Перші Миколаївські юридичні дискусії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 20-річчя Конституції України (м. Миколаїв, 18 трав. 2016 р.) / уклад.: Є. В. Валькова, І. М. Дмитрук, С. В. Лосич та ін. – Миколаїв : МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2016. – С. 180–182.

Одержано 05.10.2017

УДК 343.98

Ігор Володимирович ПІРІГ,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

ПРИРОДА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТОЛОГІЇ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ НАУК

Незважаючи на різноманіття думок вчених щодо ступеня сформованості судової експертології як окремої науки, вважаємо на сьогодні її самостійною наукою, під якою треба розуміти систему знань про закономірності проведення судових експертиз та заснованих на них засобах та методах дослідження різного роду матеріальних об'єктів, процесів або явищ [1, с. 126]. Щодо природи судової експертології на сьогодні існують дві концепції. Найбільш поширеною є думка ряду науковців (А. І. Вінберг, Н. Т. Малаховська, С. Ф. Бичкова, Ю. Г. Корухов, О. О. Ейсман, М. Я. Сегай, Н. І. Клименко) щодо юридичної природи судової експертології. Інша концепція, представниками якої ми вважаємо Р. С. Белкіна та

Т. В. Авер'янову, полягає у віднесенні судової експертології до, так званих, синтетичних наук, що об'єднують в собі декілька галузей знань.

Ще у 1956 р. А. І. Вінберг у виданні «Криміналістична експертиза у радянському кримінальному процесі» виділив другий параграф першої глави під назвою «Юридична природа експертизи», де з посиланням на дисертаційні дослідження Р. Д. Рахунова, В. М. Нікіфорова, М. Л. Якуба, С. М. Мітричева зазначав, що дослідження питання щодо юридичної природи експертизи склало би самостійну тему [2, с. 17]. Пізніше він підтвердив свої позиції у спільній з Н. Т. Малаховською праці при визначенні судової експертології як «галузі радянської юридичної науки» [3, с. 113]. За юридичну природу судової експертології висловлюється Н. І. Клименко. У відношенні природи науки вона зазначає: «Як наука, що покликана вивчати закономірності й методологію формування та розвитку судових експертиз, закономірності дослідження їх об'єктів, здійснюваного на основі спеціальних знань, трансформованих на базі галузевих наук у систему наукових методів, методик та засобів вирішення експертних завдань у межах правової регламентації, судово експертологія має бути визначена як прикладна юридична наука, що за своєю ґенезою і загальним об'єктом дослідження (злочинна діяльність) належить до циклу кримінально-правових наук» [4, с. 9].

Достатньо впевнено, на основі аналізу існуючих концепцій, визначав юридичну природу судової експертології М. Я. Сегай, який зазначає, що при «огляді сучасних концепцій про становлення і розвиток науки про судову експертизу, серйозних сумнівів (незалежно від того, визнається вона самостійною наукою чи галуззю іншої юридичної дисципліни) у правовій природі судової експертології висловлено не було» [5, с. 757]. Загалом автор визначає, що «судова експертологія, використовуючи знання інших наук, трансформує їх у знання юридичні, оптимізуючи тим самим процес впровадження спеціальних знань у судочинство» [5, с. 759].

Концепцію синтетичної природи судової експертології висловили Р. С. Белкін і Т. В. Авер'янова. Їх погляди ґрунтуються на процесах інтеграції та диференціації наукових знань, які є наслідком науково-технічного прогресу та сприяють утворенню нових типів наук, а також є фактором розвитку теорії і практики судової експертизи. Р. С. Белкін з посиланням на Ф. М. Лазарева і М. К. Трифонова зазначає ці нові типи наук: «1) синтетичні (біохімія, психофармакологія, молекулярна біологія, фізична хімія тощо); 2) інтегративні (кібернетика, семіотика, теорія інформації, теорія систем тощо); 3) комплексні (науковедення, комплексне вивчення людини, біосфери, космосу тощо)» [6, с. 21]. Синтетичні науки з'являються на межі двох або декількох галузей знань у результаті переносу методів та ідей однієї науки на іншу. Інтегративні науки «уособлюють собою новий, не відомий класичним наукам тип абстракцій. ... В основі таких наук лежить виявлення в об'єктах різної якісної природи деяких елементів, індиферентних до їх якості» [6, с. 22]. Комплексні науки являють собою результат зближення галузей знань, що раніше суттєво відрізнялися за змістом та способами дослідження. Теорія інтеграції та диференціації знань лягла в основу визначення Р. С. Белкіним природи та методології загальної теорії судової експертизи. Він зазначав, що «загальна теорія судової експертизи буде відігравати відому методологічну роль у відношенні до теоретичних основ окремих видів експертиз, не позбавляючи їх в той же час самостійності та не відриваючи від тих наук, у межах яких вони існують та розробляються. Саме тому, що предметом такої теорії судової експертизи є тільки спільне, ми вважаємо, що вона є комплексною синтетичною наукою» [7, с. 455].

Аналізуючи форми інтеграції знань, Т. В. Авер'янова щодо теорії судової експертизи свого часу висловлювалась за подвійну її природу: «загальна теорія судової експертизи являє собою науку подвійної природи: юридичну – за об'єктом пізнання, частково за функціями та джерелами формування, та природно-технічну – за усіма іншими критеріями» [8, с. 11]. Згодом вона змінила своє ставлення та висловила своє відношення до поглядів вчених-криміналістів на юридичну природу судової експертизи: «Думаю, що це погляди, що відображують вчорашній день розвитку загальної теорії судової експертизи. Нам здається, що наступив момент визнання загальної теорії судової експертизи синтетичною наукою, що відноситься до класу гібридних наук, та являє собою монолітний сплав даних різних галузей наукового знання. Вона має природній та окремий правовий зміст, але поряд з цим її не менш важливими складовими слугують сучасні досягнення природничих, технічних і, у

відомій ступені, суспільних наук» [9, с. 72–73]. Під класом «гібридних» Т. В. Авер'янова, як і Р. С. Белкін, розуміють сукупність синтетичних, інтегральних та комплексних наук.

Ми погоджуємось з думками Т. В. Авер'янової та Р. С. Белкіна щодо синтетичної природи судової експертології, яка є комплексом взаємопов'язаних суспільних, природознавчих та технічних наук. Вважаємо за потрібне розглянути структуру судової експертології відносно предметних наук, що є основою її формування. Розглядаючи види судових експертиз, слід помітити, що більшість з них базуються на знаннях технічних та природознавчих наук. Серед технічних наук слід зазначити механіку, матеріалознавство, машинобудування, кібернетику, інформатику, будівництво, безпеку життєдіяльності, балістику, системотехніку, електротехніку, енергетику тощо. Серед природознавчих основними науками, з яких запозичене знання судовою експертологією є фізика, хімія, математика, біологія, зоологія, медицина, фармакологія, ґрунтознавство та інші. Частину суспільних наук складають мистецтвознавство, економіка, антропологія, лінгвістика, психологія та інші. Для формування методологічних основ судової експертології, як і інших наук, використовуються здобутки філософії та соціології.

Виникає питання щодо юридичної природи судової експертології. Єдина наука юридичного циклу, яку ми вважаємо материнською відносно судової експертології, є криміналістика. Саме знання галузей криміналістичної техніки слугують основою традиційних криміналістичних експертиз. Однак, знання криміналістичної техніки більшість науковців вважають спеціальними, а, як відомо, спеціальні знання за природою є неюридичними. Тобто, незважаючи на тісний зв'язок криміналістики та судової експертології, на сьогодні не можна визначити останню як юридичну науку. Предметом судової експертології, як визначено нами вище, є закономірності проведення судових експертиз, а предметом кожної окремої експертизи, на думку більшості науковців, є встановлення фактів (фактичних даних), що мають значення для розслідування, шляхом дослідження об'єктів експертизи, які є матеріальними носіями інформації про подію [9, с. 77]. Об'єкти, що досліджуються при проведенні експертизи, як правило, мають процесуальний статус речового доказу, однак для експерта цей факт не має значення. Він досліджує ознаки та властивості об'єкта, а не його процесуальну природу. Методи та методики експертних досліджень також не закріплені законодавчо. Експерт на свій розсуд обирає ті чи інші методи дослідження об'єктів. Існуючі методики, розроблені науковцями та практиками, мають рекомендаційний характер. На законодавчому рівні закріплено загальні основи судово-експертної діяльності, права та обов'язки її суб'єктів в залежності від видів судочинства, що входить в предмет вивчення відповідних наук.

З наведених міркувань зрозуміло, що предмет, об'єкти та методи судової експертології, а також її зв'язок з науками, знання яких є її підґрунтям, не мають юридичної природи. Єдине, що пов'язує судову експертологію з юриспруденцією це кінцева мета використання результатів проведених експертиз – під час судового розгляду справи. Процес диференціації наукових знань призводить до появи предметних судових наук, які згодом інтегруються саме у судову експертологію. Як вірно відмічала Н. І. Клименко, «кожний вид експертизи має закономірні зв'язки зі «своєю» предметною судовою наукою, а через неї або безпосередньо – з її материнською (базовою) наукою. Для хімічних експертиз предметною наукою є судова хімія, для фізичних – судова фізика, для економічних – судова економіка тощо» [4, с. 120–121]. Але при цьому, такі науки як судова хімія, судова фізика, судова біологія, судова медицина, судова психіатрія, судове матеріалознавство тощо вважаються не юридичними науками, а галузями відповідних материнських наук. Тому, підводячи підсумок, ми визначаємо судову експертологію як синтетичну науку.

Список бібліографічних посилань: 1. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетровськ. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с. 2. Винберг А. И. Криминалистическая экспертиза в советском уголовном процессе. М.: Госюриздат, 1956. 219 с. 3. Судебная экспертиология (общетеоретические и методологические проблемы судебных экспертиз): учеб. пособие / А. И. Винберг, Н. Т. Малаховская; отв. ред. Б. А. Виктор. Волгоград: НИИРПО ВСШ МВД СССР, 1979. 181 с. 4. Клименко Н. И. Судовая экспертиология. Курс лекцій: навч. посіб. Київ: Ін Юре, 2007. 521 с. 5. Сегай М. Я. Судовая экспертиология – наука про судово-експертну діяльність. *Вісник*

Академії правових наук. 2003. № 2–3. С. 740–762. 6. Белкин Р. С. Криминалистика: проблемы сегодняшнего дня. Злободневные вопросы российской криминалистики. М.: Норма, 2001. 240 с. 7. Белкин Р. С. Курс криминалистики: учеб. пособие для вузов. 3-е изд., доп. М.: Юнити-Дана; Закон и право, 2001. 837 с. 8. Аверьянова Т. В. Природа общей теории судебной экспертизы и ее место в системе научного знания // 50 лет в криминалистике: материалы междунаро. науч. конф. Воронеж: Воронеж. гос. ун-т, 2002. С. 4–14. 9. Аверьянова Т. В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. М.: Норма, 2007. 479 с.

Одержано 05.10.2017

УДК 343.98

Віктор Миколайович ПЛЕТЕНЕЦЬ,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової
медицини та психіатрії Дніпропетровського
державного університету внутрішніх справ

РАПТОВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ ПРОТИДІЇ РОЗСЛІДУВАННЮ

В ході розслідування кримінального провадження вирішуються такі завдання, як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [1, с. 3].

Початкова інформація про злочин, що потребує виїзду на місце події, як зазначає І. О. Возгрін, досить часто надходить раптово, звідси, всю підготовку до огляду потрібно проводити в максимально стислі строки, визначаючи, що і як потрібно робити [2, с. 54].

Подолання імовірних проявів протидії досудовому розслідуванню є можливим, у тому числі, шляхом мінімізації часу підготовки й проведення розслідування взагалі та процесуальних дій (допитів, обшуків та інших) зокрема, а також кількості осіб, поінформованих про їх хід. Зазначена специфічна особливість підготовки до обшуку обумовлена необхідністю забезпечити елемент раптовості, який грає виключно важливу роль при здійсненні даної слідчої дії [2 с. 125].

Як зазначено в Академічному тлумачному словнику з української мови, раптовий – це той, який відбувся, настав несподівано, непередбачено [3].

Не меншої уваги з позиції фактора раптовості заслуговує й допит підозрюваного. Показання підозрюваного, як правило, одержуються на початковому етапі розслідування. У цей момент підозрюваний ще не знає, якими доказами володіє слідчий. Він практично не в змозі протиставити слідчому свою лінію захисту [4, с. 193].

Допит підозрюваного одразу після затримання дозволить використати: фактор раптовості, запобігти встановленню обсягу доказової інформації у слідчого, висуненню неправдивого алібі та активній протидії розслідуванню. Таку думку підтримують 92 % опитаних слідчих.

Свідчення підозрюваного, допитаного одразу після затримання, без попереднього обмірковування ним обставин, що стали причиною його затримання та підставами підозри, суттєво відрізняються від тих, котрі він дає під час допиту, через певний час [5, с. 408].

Затримані одразу після вчинення злочину особи можуть перебувати у стані збудження та неочікуваного здивування або розпачі. Як наслідок у них може бути відсутня, добре спланована лінія захисту. При ретельному допиті на початку розслідування у сформованому